

Furkân-ı Rıyânet Vâkfi İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	176760
Tas. No:	297.3 SİNİB

SÜNNETİN
BİREYSEL VE TOPLUMSAL DEĞİŞİMDEKİ
ROLÜ

- SEMPOZYUM -

11-12 MAYIS 2007
MERAM / KONYA
KONEVİ KÜLTÜR MERKEZİ

KONYA İLAHİYAT DERNEĞİ YAYINLARI

Yayın No: 3

Kongre / Sempozyum / Toplantı: 2

Sünnetin Bireysel Ve Toplumsal Değişimdeki Rolü Sempozyumu
11-12 Mayıs 2007

KONYA

1. Baskı: Mayıs 2008, Konya

ISBN: 978-975-01799- 2- 1

Tertip Komitesi:

Prof. Dr. Ahmet Önkal
Prof. Dr. Bilal Saklan
Prof. Dr. Zekeriya Güler
Doç. Dr. Mehmet Eren
Doç. Dr. Mahmut Yeşil
Yrd. Doç. Dr. Adil Yavuz
Yrd. Doç. Dr. Muhittin Uysal
Arş. Gör. Dr. Ömer Özpınar
Arş. Gör. Dr. Huriye Martı
Arş. Gör. Dr. Fikret Karapınar

Redaksiyon:

Zekeriya Güler
Huriye Martı

Dizgi/sayfa düzeni/kapak:

Muhiddin Okumuşlar

Baskı/cilt:

Sebat Ofset Matbaacılık
Tel:0.332.3420153 Fax:0.332.3423780
www.sebat.com / sebat@sebat.com

3. TEBLİĞ

TEMEL HADİS KAYNAKLARININ ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE BİR KRİTİK

Doç. Dr. Bünyamin ERUL
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bilindiği gibi, herhangi bir metni bir dilden diğer bir dile çevirmek, birçok problemi beraberinde getirmektedir. Eğer bu metinler, kutsal kitaplara veya asırlar öncesine ait dinî-edebeî metinler ise, sorunlar daha da artmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda bilhassa Kur'ân çevirileri üzerine bir hayli ilmî tartışma ve kritikler yapıldığı halde, maalesef, aynı çaba hadis kitaplarının çevirileri üzerine yapılmamıştır.¹ Hâlbuki hadis çevirilerindeki problemler, Kur'ân çevirilerinden daha fazladır. Zira Kur'ân çevirilerinde, en azından siyak-sibak gibi bir avantaj söz konusudur. Hadislerimiz ise, parça parça ibarelerden oluşmakta ve hadisin bağlamının bilinmemesi onun doğru anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Ülkemizde uzun yıllardan beri başlıca hadis kaynaklarının dilimize çevrilmesi bir bakıma sevindiricidir. Ancak, mevcut çevirilere² çeviri tekniği, anlaşılabilirlik ve dil zevki vb. bakımlardan dikkatle bakıldığında, hayli problemlili oldukları görülür. Görülen bu problemlerden hareketle

¹ Bilinen tek çalışma Nebi Bozkurt'un "Hadislerin Tercüme ve Yorumlarında Uyulması Gereken Kurallar" adıyla yayınladığı uzun makaledir. *MÜİFD*, sayı: 11-12, yıl: 1993-1994, s. 211-281.

² Bildiride şu çeviriler esas alınacaktır:

Sahîh-i Buhârî Tercümesi, Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Neşri, İstanbul-1987.

Sahîh-i Müslim Tercümesi ve Şerhi, Ahmed Davudoğlu, İstanbul-1974, Sönmez Yay.

Sünen-i Ebî Dâvûd Terceme ve Şerhi, Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, İstanbul-1987, Şamil Yay.

Sünen-i Tirmizî Tercemesi, Osman Zeki Mollamahmutoğlu, İstanbul-1972, Y. Emre Yay.

Sünen-i Nesâî Tercemesi, Abdullah Parlıyan, İstanbul-2005.

Sünen-i İbn Mâce ve Şerhi, Haydar Hatiboğlu, İst-1982-1984.

Muvatta, Ahmet M. Büyükcınar, Doç Dr. Vecdi Akyüz, Ahmet Arpa, Dr. Durak Pusmaz, Abdullah Yücel, Beyan Yay. Tarihsiz.

Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, Ahmed Naim ve Kamil Miras, DİB Yay. Ankara 1993, (12. ve son baskı).

Riyâzu's-Sâlihîn ve Tercemesi, H. Hüsnü Erdem, Ankara-2000, (17. baskı).

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedi, Kütüb-i Sitte*, İstanbul t.y. (Zaman Gazetesince verilmiştir.)

Sünen-i Dârimî, A. Aydınlı çevirisi ile *Sünen-i Tirmizî Tercemesi* "Konulu Hadis Projesi" sitesinden kullanılmış, matbu nüshalardan kontrolü yapılamamıştır.

onların geneliyle ilgili şu tespitleri yapabiliriz:

1. Birçok temel hadis kitabı defalarca basılmasına ve evlere girmesine rağmen maalesef yeterince okunmamaktadır. Kanaatimce bunun en temel sebebi, mevcut kitapların çevirilerinin dil bakımından problemlili oluşlarıdır. Dolayısıyla problemlili çeviriler, hadis ve sünnetin okunmasını olumsuz yönde etkilemektedirler.
2. Söz konusu çeviriler, hadis ve sünnetin doğru anlaşılmasını da engellemekte hatta sünnetin yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır. Yanlış çeviri, yanlış istidlallere ve yorumlara sebebiyet vermektedir.³
3. Hadis ve sünnet hasımlarının eline bolca malzeme vermektedirler. Bazen yapılan yanlış çeviriler, Hz. Peygamber'e, İslâm'a dil uzatılmasına zemin teşkil edebilmektedir.

Bu bildiriye, hadis çevirilerinde görülen ama yıllardır ihmal edilen en önemli sorunları dile getirmek, bu çevirilerde düşülen yöntem hatalarının altını çizmek, ideal bir hadis çevirisinin nasıl olması gerektiğine dair tartışmaları başlatmak ve bununla ilgili bazı öneriler sunmak istiyorum.

Belirtmeliyiz ki, sanıldığı gibi çeviri, tercüme edilecek dili bilmekle üstesinden gelinebilecek kadar kolay bir iş değildir. Hele çevrilecek metinler hadis metinleri ise, bunun daha da zor ve ağır bir iş olduğu ortadadır. Çünkü hadis metinlerinin çevirisi:

1. Öncelikle bir çeşit hadis rivâyetidir. Allah Rasûlü'nün sözlerini, Arapça dışında bir dile çevirmek demek, o dilin mensuplarına hadisleri rivâyet etmek demektir. Dolayısıyla, geçmiş asırlarda hadis rivâyeti konusunda ne kadar titizlik ve dikkat gerekiyorsa, hadislerin çevirisinde de o denli hassas olmak gerekir. Bunun tabii bir sonucu olarak, dikkatsiz, ehli-yetsiz veya yanlış bir çeviri de elbette, Allah Rasûlü'nün söylemediği bir sözü ona söyletmek anlamına geleceği için "hadis uydurma" vebali gibi bir akabeti beraberinde getirecektir.

2. Her bir çeviri, aynı zamanda bir anlama faaliyetidir. Anlama ise, herhangi bir metnin, ikinci dildeki lâfzî anlamlarını sıralamak değildir. Bu sebeple, hadis metinlerini çevirmek, öncelikle Hz. Peygamber'i, onun sünnetini, onun yaşadığı zamanı-zemini ve bağlamı anlamayı gerektirir.

³ Bunun en son tipik bir örneği, İsmet Özel'in *Kırk Hadis*, (İstanbul-2006, II. Baskı) adlı çalışmasında yanlış çevirilere dayanarak yaptığı yanlış yorumlardır.

Örneğin: إن الله قال: (إذا ابتليت عبدي بحبيتيه فصر عوضه منهما الجنة) - يريد عينه

"Allahu Teâlâ, dünyada bir mümin kulunun sevdiğini alırsan, o da bu musibetin sevabını sabır ve teslimiyetle benden beklerse, onun mükâfatı ancak cennettir" şeklinde yanlış ve eksik çevrilmiş ve açıklamada asıl konu olan "iki gözün kaybedilmesi" ele alınmamış, çok farklı yorumlar yapılmıştır. Bkz: 16. hadis, s. 100-104.

"Dalâlet diyarında bir adamı irşad etmen, senin için sadaka(dır)" çevirisi de yanlıştır ve sayın Özel yorumunu bu yanlış çeviri üzerine yapmıştır. Oysa burada kastedilen, yolunu kaybedene, yol göstermenin sadaka olduğudur. Bkz: 11. hadis, s. 71-73.

Bütün bu alt yapı olmadan, sadece Arapça bilmekle hadisleri doğru bir şekilde anlamak mümkün değildir. Bunun için de, en azından yeterli düzeyde hadis, sünnet ve sîret bilgisi ve birikimine sahip olmak şarttır.

3. Hadisleri çevirmek, sadece o metinleri anlamakla sınırlı değildir. Çünkü bu aynı zamanda bir şekilde çevrilen hadisi yorumlamadır. Mütercim, farkında olsun, ya da olmasın, az veya çok, anladığı metne kendisinden bazı yorumlar katar. Bu bazen vurgu ile bazen kurgu ile bazen parantez içi katkılarla, bazen abartarak, bazen yumuşatarak, bazen de çevirirken yaptığı tevcih ve tercihlerle gerçekleşir. Burada, mütercimin ön kabulleri, önyargıları, savunma güdüsü, birilerine cevap verme dürtüsü, çevrilen zaman ve zeminin şartları vb. unsurlar devreye girer ve çeviriye ister istemez bazı yorumlar yansır.

4. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, çeviri zannedildiği kadar basit bir faaliyet değildir. Az buçuk dil bilen herkesin çeviri yapabileceği sanılır ve maalesef ülkemizde bunun çok sayıda başarısız örnekleri vardır. Herhangi bir hikâye, masal kitabının çevirisi dahi belli bir edebî formasyon ister. Şayet çevrilen metinler tefsir, hadis, fıkıh vb. belli bir usulü, tarihi, terimleri ve kendine has ilimleri olan bir ilmî eser ise, bu mutlaka uzmanlık ister. Yani hadis çevirisi, profesyonel bir iştir.

5. Her çeviri, iki dili de iyi bilmeyi gerektirir. Özellikle ülkemizdeki çevirilerde yaşanan en büyük sorun, mütercimin kendi diline yeterince hâkim olmamasından; onu iyi kullanamamasından kaynaklanmaktadır. Bilhassa, Türkçede yaşanan hızlı gelişme, daha doğrusu hızlı değişme, çevirilerin en büyük problemini oluşturur. İslâmi ilimlerle ilgili eserlerin çevirisinde, özellikle de âyet ve hadislerin çevirisinde eski dilin, ağıdalı terkiplerin kullanılmasının yanı sıra, Türkçedeki yardımcı fiillerin yanlış kullanıldığı sıkça görülür. Maalesef mütercimlerimizin çoğu, Türkçe sözlüklere neredeyse hiç müracaat etmezler. Osmanlıcanın ve medrese geleceğinin tesiri hemen hemen her tercümede açıkça görülür. Metni anladığından emin olan mütercim, çeviriyi aşına olduğu kendi diliyle yaparken, okuyucunun o çeviriyi, o dili anlayıp anlayamayacağını veya nasıl anlayacağını pek hesaba katmaz. Bu nedendir ki, asırlar önce yaşayan Yunus Emre'nin şiirlerinin çoğu bugün bile kolaylıkla anlaşılırken, 20-30 yıl önce yapılan çeviriler bugünün kuşaklarınca maalesef anlaşılammaktadır. İşte bu yüzden ki, son yıllarda Cumhuriyet döneminde kaleme alınmış telif ve tercüme eserlerin sadeleştirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Korkarım yakında bu sadeleştirmelerin de yeniden sadeleştirilmesi gerekecektir.

6. Çeviri, sadece çevrilen metnin anlamını yansıtmak değildir. Aynı zamanda çevrilen metindeki edebî zevki, ahengi, vurguyu, kurguyu, edebî sanatları da en güzel bir şekilde yansıtmayı gerektirir. Eğer çevrilen metin, Kur'ân âyetleri, Hz. Peygamber'in hadisleri gibi, yüksek dilin, din dilinin ve zaman zaman sembolik anlatımların kullanıldığı edebiyat ve feshatin zirveleri ise, bu noktada mütercimin işinin ne kadar zor olduğu daha kolay anlaşılacaktır. Maalesef, ülkemizdeki Kur'ân ve hadis çevirilerinin çoğu bu açıdan sınıfta kalmaktadır.

Bu tespitlerden sonra, dilimize kazandırılan temel hadis kaynaklarında gördüğümüz çeviri hatalarını birkaç başlık altında vermeye çalışacağız. Kaydedilen örneklerin hemen ardından bizce doğru olan çeviri, italik olarak verilecektir.

1. Yanlış Çeviri (Maddî Hata)

Çevirilerde görülen en masum problem, işbu maddî hatalardır. Bu tür yanlış çevirilerin çoğu Arapça bilmemekten değil, genellikle dalgınlık ve dikkatsizlikten kaynaklanmaktadır. Her insan gibi, mütercim de istemeden yanlış, yanlış çevirdiği bazı ibarelerin olması kaçınılmazdır. Ancak, yapılan çevirilerin, gerek basım öncesinde, gerekse basım sonrasında sıkı bir kontrolden geçirilmemesi, hele hele birçok defa basılmasına rağmen çok açık maddî hataların dahi tashih edilmemiş olması pek normal sayılmamalıdır. Aşağıdaki misallerde bu husus açıkça görülmektedir:

مَنْ أَخَانَ السُّلْطَانَ أَخَانَ اللَّهَ

"Bir kimse devlet reisine ihanet ederse, Allah ona ihanet eder." *Riyâzu's-Sâlihîn*, I. 88, no: 676, (XVII. Baskı).

"Kim devlet başkanını aşağılarsa, Allah da onu aşağılar." şeklinde veya kısaca "Devlet başkanını aşağılayanı, Allah aşağılar." şeklinde çevrilmelidir.

فَأَخْرَجْنَا مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَالْبَيْنِ ، فَأَعْلَمْنَا أَحْفَظْنَا

...bize olmuş ve olacıklardan haber verdi. Bizim en çok alim olanımız, Kur'ân-ı Kerim'i en ziyade hıfzedenimizdir. *Riyâzu's-Sâlihîn*, III. 361, no: 1893.

(İşte bunları) en iyi bilenimiz, hafızası en iyi olanımızdır.

أَسْلَمَ النَّاسُ وَأَمَّنَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِيِّ

"İnsanların en Müslüman'ı ve en imanlısı Amr b. Âs'tır." *Tirmizî*, Menâkıb, 48.

"İnsanlar teslim/Müslüman oldu, Amr b. Âs ise iman etti."

لَا سَمَرَ إِلَّا لِصَلِّ أَوْ مُسَافِرٍ

"Gece konuşma yasağı namazı kılmış olan ve yolcular içindir." *Tirmizî*, Salât, 12.

"Namaz kılan veya yolculuk yapan dışında, gece sohbeti (için cevaz) yoktur."

فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِيِّ هَذِهِ وَالَّتِي تَتَأَمَّرُونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّتِي تَقْرَأُونَ . بَعْنَى آخِرِ اللَّيْلِ وَكَانَ النَّاسُ يَقْرَأُونَ أَوْ لَيْلَةً

Bunun üzerine Ömer (r.a.) "Bu ne güzel bid'attir. Sabaha karşı uyuyakalıp teheccüdü kaçırmanız, akşam geç vakte kadar uyanık kalıp sabah namazını kaçırmanızdan daha hayırlıdır" dedi, insanlar akşam ibadetini uzatarak sabah erken kalkamıyorlardı. *Muvatta*, es-Salâtü fi

Ramazân, 2 / Komisyon I. 205.

Bunun üzerine Ömer (r.a.) "Bu ne güzel bir yenilik/bid'at oldu! Fakat şimdi uyuyup da gece yarısından sonra kalkanların kıldığı teravih namazı, erken vaktinde kılanlarınkinden daha faziletlidir." dedi. Ömer, bu ifadesiyle, gecenin sonunu kastetti, zira halk evvelinde kılıyordu."

إِنَّ اللَّهَ يَغَارُ وَإِنَّ الْمُؤْمِنِينَ يَغَارُونَ وَغَيْرُهُ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ الْمُؤْمِنُ مَا حَرَّمَ عَلَيْهِ

"Şüphesiz ki, Allah kıskanır. Mü'min de kıskanır. Allah'ın kıskanması, mü'mine haram kıldığı şeyi getirmesidir." buyurdular. M6995 Müslim, Tevbe, 36 / A. Davudoğlu, XI. 112.

"Allahu Teala Hazretleri (kulları hakkında) gayret gösterir. Cenâb-ı Hakkın gayreti, haram kıldığı şeyleri insanın irtikâb etmesinden (men'i)dir." Riyâzu's-Sâlihîn, III. 312, no: 1838.

"Allah da kıskanır, mü'min de kıskanır. Allah'ın kıskanması, mü'minin Allah'ın haram kıldığı şeyi yapması (dolayısıyla)dır."

لَا أَحَدٌ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ ، فَلِذَلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ

"Mü'minleri Allah'tan ziyâde fenalıklardan koruyan bir kimse yoktur. Mü'minlerin en büyük koruyucusu olduğu için Allah, açık gizli bütün çirkin işleri haram kılmıştır." B4637 Buhârî, Tefsîr, (A'râf) 1, Sofuoğlu, IX. 4367.

"Allah'tan daha kıskanç kimse yoktur. Bu nedenledir ki O, açığıyla, gizlisiyle (her türlü) ahlâksızlığı haram kılmıştır."

سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ بَعْنِي - أَوْ قَدَمْنِي - النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْقَتْلِ مِنْ حَمْعٍ بَلْبِلٍ

İbn Abbâs'dan (ra) işittim; o: "Peygamber (S) beni -Veda Hacı'nda- Müzdelife'den yolculuk ağırlıkları içinde geceleyin yolladı yâhud önden gönderdi." diyordu. B1856 Buhârî, Cezâü's-Sayd, 25.

İbn Abbâs'ın şöyle dediğini işittim: "Hz. Peygamber, ağır hareket edebilen düşkün kimselerle birlikte Müzdelife'den geceleyin beni de önceden gönderdi."

قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ بِجِدَائِهِ فِي حَاشِيَةِ الْمَقَامِ وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ

الطُّرُقَاتِ أَحَدٌ

"Rasûlullah'ı (s.a.v) gördüm. Kâbe'yi yedi defa tavaf etti. Sonra Makâm-ı İbrahim'in yanı başında ayakkabılarıyla iki rekat namaz kıldı. Kendisiyle tavaf edenler arasında hiçbir şey yoktu." N759 Nesâî, Kible, 9.

"Rasûlullah'ı (s.a.v) gördüm. Beyt'i yedi defa tavaf etti. Sonra Makâm-ı İbrahim'in kenarında Beyt'in hizasında iki rekat namaz kıldı. Tavaf edenlerle arasında da kimse yoktu."

قَالَ الرَّجُلُ أَرَأَيْتَ إِنْ زُجِجْتُ عَلَيْهِ أَوْ غُلِبْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا اجْعَلْ أَرَأَيْتَ بِالْيَمَنِ رَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ

"Kalabalık olur ve yaklaşılmaz ise ne olacak?" dedi. İbn Ömer de şu cevabı verdi: "Yemen'den (ve diğer ülkelerden) gelenleri bir düşün... Tabii ki kalabalık olacaktır. Ben Rasûlullah (s.a.v)'in Hacer'ül-Esved'i

bazen öptüğünü bazen de kalabalıktan dolayı öpemeyip geriden selâmladığını (istilâm ettiğini) gördüm." N2949 *Nesâi*, Menâsikü'l-Hac, 155.

Adam: "(Haceru'l-Esved) Kalabalık olur ve (öpme)yi gerçekleştiremezsem ne dersin?" dedi. İbn Ömer şu cevabı verdi: "Sen şu 'ne dersin?' demeyi Yemen'de bırak! Ben Rasûlullah (s.a.v)'in Hacer'ül-Esved'i selâmladığını da, öptüğünü de gördüm."

2. Türkçe Kullanım Hataları

Çevirilerin birçoğunda görülen hataların başında Türkçe'nin yanlış kullanılması gelmektedir. Özellikle yardımcı fiillerin hatalı kullanımı başı çelmektedir.

Peygamber (S) Minâ'da hutbe yapıp: "Bugün hangi gündür biliyor musunuz?" diye sordu. B6043 *Buhârî*, Edeb, 43 / Sofuoğlu, XIII. 6027.

Peygamber (S) Veda Haccı'nda bana "İnsanları sustur!" diye emretti de, yaptığı hutbede: B6869 *Buhârî*, Diyât, 2 / Sofuoğlu, XIV. 6719.

Rasûlullah (S) Minâ'da Nahr gününde insanlara hutbe yaptı da... B7078 *Buhârî*, Fiten, 8 / Sofuoğlu, XV. 6939.

Oysa hutbe yapılmaz, îrad edilir, hitap edilir ya da okunur.

إِذَا اسْتَقْبَطَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَتَابِعِهِ فَلْيَسْتَبْرِزْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَبِيتُ عَلَى خِيَابِهِ

"Biriniz uykusundan uyandığı vakit hemen üç defa burnunu atsın; çünkü şeytan onun genizlerinde geceler." Müslim, Tahâre, 23 / A. Davudoğlu, II. 320.

قُلْتُ لِسُفْيَانَ فَلَمْ تَحْتَمِلْهُ عَنْ أَحَدٍ قَالَ وَحَدَّثَهُ فِي كِتَابِ

Ben Süfyân'a: "Sen bu hadisi başka hiçbir kimseden alıp yüklenmedin?" dedim.

B3733 *Buhârî*, Fedâilü Ashâbî'n-Nebî, 18 / Sofuoğlu, VIII. 3515.

Ben Süfyân'a: "Sen bu hadisi başka kimseden almadın (mı?)" dedim.

وَأَقْبَلَ الرَّهْطُ الَّذِينَ كَانُوا يُرْحَلُونَ فَاحْتَمَلُوا هَوْدَجِي

Âişe dedi ki: "Benim yol nakliyâtımı yapmakta olan kimseler gelip hevdecimi yüklenmişler ve onu bindiğim deve üzerine götürmüşlerdi." B4141 *Buhârî*, Megâzî, 35 / Sofuoğlu, VIII. 3878.

Âişe dedi ki: "Beni taşımakta olan grup gelip hevdecimi yüklenmişler..."

فَوَاللَّهِ لَقَلَّمَا كَانَتِ الْمَرْأَةُ قَطُ وَضِيْفَةٌ عِنْدَ رَجُلٍ مُجِيبًا لَهَا ضَرَابًا إِلَّا كَثُرْنَ عَلَيْنَا

"Vallahi bir erkeğin yanında sevgili, parlak, güzel bir kadın olsun ve onun birçok ortakları bulunsun da onun aleyhinde çok lâf etmesinler; bu, pek nadirdir" dedi...

"Sabaha kadar gözümün yaşı dinmiyor, gözüme de hiçbir uyku girdiremiyordum. Sonra ağlayarak sabaha ulaştım." B4141 *Buhârî*, Megâzî, 35 / Sofuoğlu, VIII. 3878.

"Vallahi bir erkeğin gözdesi olup da, kumaları tarafından aleyhinde çokça

konusulmayan kadın azdır... Sabaha kadar gözyaşım dinmedi, gözüme de hiç uyku girmedi ve böylece sabaha çıktım."

كَيْفَ أَنْتَ يَا أَبَا ذَرٍّ وَمَوْتًا يُصِيبُ النَّاسَ حَتَّى يُغَوِّمَ النَّيْتَ بِالْوَصِيفِ . يَعْنِي الْفَقِيرَ

"Yâ Ebâ Zerr! Evin (yani kabrin) köle kadar pahalalanacak derecede çok insanın ölüm vukuatı ile halin nasıl olacak?" buyurdu. İM3958 *İbn Mâce*, Fiten, 10 / H. Hatiboğlu, X, 172.

"Ey Ebû Zerr! İnsanların başına gelecek (aşırı) ölümler karşısında ne yapacaksın? O gün ev, yani kabir, bir hizmetçi/köle kadar değerlendirilecek."

قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ قَطُّ عَدَا حَمْزَةَ عَلَيَّ نَأْتِي فَاجْتَبَ اسْتَنْبِيهَا وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا وَهَا هُوَ ذَا فِي نَيْتٍ مَعَهُ شَرْبٌ - قَالَ - فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرِذَائِهِ فَارْتَدَاهُ ثُمَّ انْطَلَقَ يَمْشِي وَاتَّبَعَهُ أَنَا وَرَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ حَتَّى جَاءَ الْبَابَ الَّذِي فِيهِ حَمْزَةُ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنُوا لَهُ فَإِذَا هُمْ شَرِبُوا فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلُومُ حَمْزَةَ فِيمَا فَعَلَ فَإِذَا حَمْزَةُ مُجْمَرَةٌ عَيْتَاهُ فَنَظَرَ حَمْزَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ صَعَّدَ النَّظَرَ إِلَى رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ صَعَّدَ النَّظَرَ إِلَى سُرْبِهِ ثُمَّ صَعَّدَ النَّظَرَ فَنَظَرَ إِلَى وَجْهِهِ فَقَالَ حَمْزَةُ وَهَلْ أَنْتُمْ إِلَّا عِبِيدٌ لِأَبِي فَعَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ تَمِيلُ فَتَكَصَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيَّ عَقِبَيْهِ الْفَتَهَقَرَى وَخَرَجَ وَخَرَجْنَا مَعَهُ

(Hz. Ali) dedim ki: "Yâ Rasûlallah! Vallahi bugünkü gibi (şimdiye kadar) hiç görmedim. Hamza benim iki deveme tecavüz ederek hörgüçlerini kesmiş, böğürlerini de delmiş. İşte kendisi bir evde bulunuyor. Yanında içkiciler var." Bunun üzerine Resûlullah (S) kaftanını isteyerek onu örtündü. Sonra yürümeye koyuldu. Kendisini Zeyd b. Hârise ile ben takip ettik. Nihayet Hamza'nın bulunduğu evin kapısına geldi. Ve izin istedi. Kendisine izin verdiler. Bir de ne görsün, hep içkiciler! Derken Rasûlullah (S) yaptığundan dolayı azarlamaya başladı. Birden Hamza'nın gözleri kızarmıştı. Hamza, Rasûlullah'a (S) baktı. Sonra gözünü onun dizlerine kaldırdı. Sonra gözünü daha kaldırarak göbeğine baktı. Sonra daha kaldırarak yüzüne baktı. Arkacığından Hamza şunu söyledi: "Siz benim babamın kölelerinden başka bir şey misiniz?" Rasûlullah (S) onun sarhoş olduğunu anladı artık. Rasûlullah (S) döndü, gerisin geriye giderek dışarı çıktı. Biz de onunla beraber çıktık. M5129 *Müslim*, Eşribe, 2 / A. Davudoğlu, IX, 250.

(Hz. Ali) dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Vallahi bugünkü kadarımı hiç görmedim. Hamza benim iki deveme taşkınlık ederek hörgüçlerini kesmiş, böğürlerini de delmiş. İşte kendisi de beraberindeki ayyaşlarla bir evde bulunuyor..."

"Kader ehli ile düşüp kalkmayın, onlara dava açmayın." (ولا تفاخروهم) . İ. Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, XIII, 390.

"Kaderi inkâr edenlerle düşüp kalkmayın, onlarla tartışmaya da kalkışmayın!"

إِنَّمَا جُعِلَ رَمِيُّ الْجِمَارِ وَالسَّعْيُ تَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ

"Şeytan taşlama işi ve Safa ile Merve arasında yapılan sa'y sadece Allah'ı gündemde tutmak için emredilmiştir." T902 Tirmizî, Hac, 64.

"Şeytan taşlama işi ve Safa ile Merve arasında yapılan sa'y, ancak Allah'ın anılmasını sağlamak için emredilmiştir."

3. Çeviride Eski Dil Kullanma

Çevirilerde en sık karşılaşılan problemlerden biri de, okuyucuyu ve okurun dil seviyesini, kelime hazinesini hiç dikkate almadan eski dilde kullanılan ancak son yıllarda tedavülden kalktığı için bilinmeyen veya anlaşılmayan kelimelerle çevrilmesidir. Burada dilimize yerleşmiş her kelimenin mutlaka Türkçe karşılığının verilmesi gerektiğini kastetmiyorum. Örneklerle daha iyi anlaşılacağı üzere, çeviride kullanılan o eski kelime okurların çoğu tarafından anlaşılmayacaksa ya da anlaşılmıyorsa, o ifadenin yerine okurun kolaylıkla anlayacağı kelimelerin tercih edilmesini kastediyorum. Çevrildiği yıllarda bilinen-anlaşılan kelimeleri kullanmış olan mütercimler mazur görülebilir. Fakat bugün için genç kuşaklara ağır ve anlaşılmaz gelen kelimeler konusunda, geçen bunca yıldan ve birçok baskıdan sonra hâlâ aynı dilin korunması veya o haliyle basımına devam edilmesi mazur görülebilecek bir tutum olmasa gerektir. Çevirilerden birkaç örnek verecek olursak:

وَأَنَّهَا لَمْ تَكُنْ لِيَوْمَهُ قَطُّ إِلَّا تَمَسَّخَتْ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَاقِبَتِهَا مُلْكٌ

“Gerçekten hiç bir Peygamberlik yoktur ki, neshedilmemiş akıbeti saltanata müncer olmasın.” Müslim, Zühd ve Rekâik, 14 / A. Davudoğlu, XI. 437.

“Her peygamberlik, zamanla değişerek sonunda saltanata dönüşmüştür” ya da kısaca:

“Sonunda saltanata dönüşmeyen hiç bir peygamberlik yoktur.”

قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشُّرْكِ

Allah Tebâreke ve Teâlâ: “Ben ortakların şirkten en ganîsiyim.” M 7475 Müslim, Zühd ve Rekâik, 46 / A. Davudoğlu, XI. 457.

“Yüce Allah: Ben, ortaklar içerisinde ortaklıktan en uzak olanıyım.” (lâfzen)

“Benim ortaklığa hiç ihtiyacım yoktur.”

Hususi Salâvatların Fazileti, İ. Canan, Hadis Ansiklopedisi, XIII. 35. (Başlık)

“İmam zamin, müezzin de mü'temendir...” İ. Canan, Hadis Ansiklopedisi, XIII. 44.

“Yani birimizin şehvetine mübaşeret etmesine ücret mi var?” İ. Canan, Hadis Ansiklopedisi, XIII. 82.

نَبِيُّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ اخْتِثَابِ الْأَسْتِثَابِ أَنْ يُشْرَبَ مِنْ أَنْوَاجِهَا

“Rasûlullah (sav) tulumların hünsalaştırılmasını, ağızlarından içilmesini yasak etti.” M5272 Müslim, Eşribe, 111 / A. Davudoğlu, IX. 322.

“Rasûlullah (sav) tulumların ağızlarından içilmesini yasakladı.”

4. Anlaşılması Zor Çeviriler

Çevirilerde görülen bir diğer husus da, dilimize çevrilen ibareler görünürde açık net olsa da, hadisin anlamını tam olarak yansıtmada yetersiz kalmasıdır. Ancak şerh edildiğinde veya belli yerlere parantezler girilerek anlaşılabilir bir metnin lâfzen çevrilmesi, hadisin anlaşılmasına yetmediği gibi, yanlış anlaşılmalara da neden olabilmektedir. Örneğin:

لَا تُسَمُّوا الْعَيْبَ الْكَرْمَ ، فَإِنَّ الْكَرْمَ الْمُسْلِمُ

“Üzüm çubuğuna (kerm) adını vermeyiniz. Kerm ancak müslimdir.”

“Siz inebe (yaş üzümüne) kerm adını vermeyiniz, lakin üzüm çubuğu, üzüm asması deyiniz.” *Riyâzu's-Sâlihîn*, III. 263-4.

“Üzüm(şarabına ve içene) 'ker(e)m' (cömert) demeyin. Kerm (cömertlik), ancak Müslüman(ın sıfatı)dır.”

Bu durum bazen kompleks ve uzun cümleler kullanmaktan, bazen de kolayca ya da hızlıca çevirip geçmekten kaynaklanmaktadır.

كَانَ عَتَبَةُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ سَعِدٌ إِلَى أَخِيهِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنْ يَقْبِضَ إِلَيْهِ ابْنَ وَليدَةَ زَمْعَةَ فَقَالَ عَتَبَةُ : إِنَّهُ ابْنِي . فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - زَمَنَ الْفَتْحِ أَخَذَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ ابْنَ وَليدَةَ زَمْعَةَ ، فَإِذَا هُوَ أَشْبَهُ النَّاسِ بِعَتَبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ، فَقَالَ النَّبِيُّ : « هُوَ لَكَ يَا عَتَبَةُ بْنُ زَمْعَةَ ». مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ وُلِدَ عَلَى فِرَاشِ أَبِيهِ ، وَقَالَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- : « احْتَجَبَنِي مِنْهُ يَا سَوْدَةَ بِنْتُ زَمْعَةَ ». مِمَّا رَأَى مِنْ شَبِيهِهِ بِعَتَبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ . وَسَوْدَةُ بِنْتُ زَمْعَةَ

Utbe b. Ebî Vakkâs, kardeşi Saîd b. Ebî Vakkâs'a, Zem'a'nın cariyesinin oğlunu kendisine almasını vasiyet etmişti. Utbe sonra; “Şüphesiz o, benim oğlumdur” demişti. Derken Hz. Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) (Mekke'nin) fethi zamanında (Mekke'ye) geldiğinde, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Zem'a'nın cariyesinin oğlunu almak (istemmişti de, bu sebeple Abd b. Zem'a ile aralarında tartışma çıkmıştı). O zaman bu (çocuğun), halkın, Utbe b. Ebî Vakkâs'a en çok benzeyeni olduğu görülmüştü. Neticede Hz. Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem), (çocuk Abd'm) babasının döşesinde doğduğundan dolayı; “O, sana aittir, yâ Abd b. Zem'al” buyurmuştu. Hz. Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem); (çocuğun) Utbe b. Ebî Vakkâs ile Sevde bint Zem'a'ya benzemesi hususunda gördüklerinden dolayı da; “Ondan saklan, yâ Sevde bint Zem'al” buyurmuştu. *Dârimî*, Nikâh, 41 / A. Aydınlı.

Böyle bir metni anlayıp anlatabilmemiz için önce olayın kahramanlarını şerhlerden veya diğer rivâyetlerden yararlanarak iyice tanımamız gerekmektedir:

1. Utbe b. Ebî Vakkâs: Babalık iddiası ile oğlunu üzerine almak istiyor. Sahâbî değil. Aksi takdirde zina suçuyla yargılanabilirdi.
2. Zem'a: Hz. Sevde ile kardeşi Abd'in babası. Çocuk, Zem'a'nın yatağında/evinde doğmuş.
3. Abd b. Zem'a: Zem'a'nın oğlu. Babasının cariyesinden olan çocuğun, kardeşi olduğunu iddia etmekte.
4. Zem'a'nın cariyesi: Çocuğun annesi.

5. Zem'a'nın cariyesinin oğlu: Hak iddia edilen çocuk, adı Abdurrahman.
6. Sevde bint Zem'a: Peygamberimizin eşi, Abd'in baba bir kardeşi.
7. Saïd b. Ebî Vakkâs: Utbe b. Ebî Vakkâs'ın kardeşi.

Olay: Utbe ile Abd arasında Abdurrahman üzerinde nesep-hak iddiası

Deliller: Abdurrahman, Utbe'ye çok benzemektedir ve onun oğlu olduğu anlaşılmaktadır.

Hüküm: Hz. Peygamber çocuğun Utbe'ye ait olduğu kanaatindedir, ancak Zem'a'nın yatağında doğmuş olması sebebiyle çocuğu, Zem'a'nın oğlu Abd'e verir. Neticede Abdurrahman, sanıldığı gibi, Sevde'nin kardeşi değildir ve Sevde'nin artık yetişkin biri olan Abdurrahman'ı bir yabancı gibi görmesi ve örtünmesi gerekmektedir.

Problem: Abdurrahman, hem Utbe'ye, hem de Sevde'ye nasıl benzeyebilir? Aslında Sevde'ye benzemesi söz konusu değildir. Zira şayet Sevde'ye de benzese, çocuğun kime ait olduğu konusunda tercih yapma imkânı kalmayacaktır. Muhtemelen buradaki metinde bir problem bulunmaktadır. Nitekim Buhârî, Itk 8'deki hadisin sonu şöyle bitmektedir:

مَا رَأَى مِنْ شَيْبَةٍ بَعْنَةٍ وَكَانَتْ سُودَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(Müslüman olmayan) Utbe b. Ebî Vakkâs, kardeşi Sad b. Ebî Vakkâs'a, Zem'a'nın cariyesinden doğma (Abdurrahman'ın aslında) kendi oğlu olduğunu söyleyerek, onu kendi üzerine (nesebine) almasını vasiyet etti. Hz. Peygamber (sav) Mekke'nin fethine geldiği zaman, Sa'd b. Ebî Vakkâs, (abisinin vasiyeti üzerine) Abdurrahman'ı, (Utbe'nin üzerine) aldı. (Ancak, çocuğun, babasının yatağında doğduğunu ve kendisinin kardeşi olduğunu söyleyen Abd b. Zem'a ile aralarında tartışma çıktı). (Bakıldığında) Abdurrahman'ın, insanlar içinde Utbe b. Ebî Vakkâs'a en çok benzeyen kimse olduğu görüldü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav), (Abdurrahman'ın), Abd'in babası (Zem'a'nın) döşeginde doğduğundan dolayı; "O, sana (verilecektir), ey Abd b. Zem'a!" dedi. Hz. Peygamber (Abdurrahman'ın) Utbe'ye benzediğini (açıkça) gördüğünden dolayı (o güne kadar Abdurrahman'a kardeşi gibi davranan eşine); "(Artık o senin kardeşin değildir), onun yanında örtün ey Sevde bint Zem'a!" buyurdu. Sevde, Hz. Peygamber'in eşiydi.

هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ. الْوَالِدُ لِلْفِرَاشِ وَاصْتَجَبِي عَنْهُ يَا سُودَةَ

"Yâ Abd bin Zem'a! (Abdurrahman isimli) bu çocuk senin (kardeşin)dir. Çocuk firâş (sahibin)e aittir." Sonra Peygamber (sav), kendi zevcesi olan Zem'a kızı Sevde'ye: "Yâ Sevde! Sen bundan sonra (Abdurrahman isimli) bu çocuğa gözükmeye." buyurdu." *İbn Mâce*, Nikâh, 59 /H. Hatiboğlu, V. 504.

الْوَالِدُ لِلْفِرَاشِ وَالْعَاهِرِ الْخَجَرُ، وَاصْتَجَبِي مِنْهُ يَا سُودَةَ بِنْتُ زَمْعَةَ

"Çocuk senin (kardeşin)dir yâ Abdu ibn Zem'a! Çocuk (üzerinde doğduğu) döşegindir; zina eden için de mahrumiyet vardır! Yâ Sevde bintü

Zem'a! Sen de bu çocuktan perdelen!" *Buhârî*, Ferâiz, 27/ Sofuoğlu, XIV. 6631.

"Doğan çocuk döşek sahibine aittir. Zina eden kimseye de mahrumiyet vardır." *Nesâî*, Talâk, 48 / Parlıyan, II. 609.

"Çocuk döşek (sahibine) aittir. Zina eden erkeğe ise (doğan çocuk üzerinde her türlü haktan) mahrumiyet vardır!" *Dârimî*, Nikâh, 41.

"Çocuk, annesiyle birleşme hakkına sahip olan kişiye aittir. Zina yapanın çocuk üzerinde hiç bir hakkı yoktur." MU1424 *Muvatta*, Akdiye, 21/ Komisyon III. 381.

"Çocuk döşek sahibinindir, zina edene ise mahrumiyet vardır." T1157 *Tirmizî*, Ridâ, 8.

"Zina edenin hakkı, mirastan mahrum edilmektir veya taşlanarak öldürülmektir." T2120 *Tirmizî*, Vesâyâ, 5.

Burada aynı metin, aynı mütercim tarafından iki farklı şekilde çevrilmiştir. İlkinde "mahrumiyet vardır" diyen mütercim, ikincisinde "mirastan mahrum edilmektir veya taşlanarak öldürülmektir" diye çevirmiştir.

"Çocuk firâş sahibinindir. Zânîye de taş vardır. Sen de ondan kaç yâ Sevde binti Zem'a!" *Müslim*, Radâ', 36 / A. Davudoğlu, VII. 383.

Bu çevirilerde geçen "çocuk döşek sahibine aittir", "mahrumiyet vardır", "taş vardır", "gözükme", "perdelen", "saklan", "kaç" vb. ifadelerin, İslâm fıkıhındaki bu meseleleri bilmeyen bir okuyucu tarafından nasıl anlaşılacağı üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.

Çevirilerde görülen bir başka problem de, özen gösterilmeden, rivâyetlerdeki kelime veya kavramların anlamlarını, zamirlerin kime veya neye râci olduğunu tam olarak tespit etmeden, tabiri caiz ise yuvarlayarak yapılmasıdır. Buna dair birkaç örnek verebiliriz:

فَدَّيْحَ أَبُو بَرْدَةَ بْنِ نِيَّارٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدِي حَذَّعَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُسْنَةٍ . قَالَ ادْبَحْنِيَا وَلَنْ تُؤْفِيَ عَنِ أَحَدٍ بَعْدَكَ

Ebu Bürde b. Niyâr şöyle demişti: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben önceden kesivermiştim. O kestiğimden daha gösterişli bir hayvanım daha var, onu kesersem onun keffareti olur ve kurban yerine geçer mi?" Rasûlullah (s.a.v) da; "Olur kes, fakat bundan sonra hiç kimse için böyle bir şey olmaz." buyurdular. N1564 *Nesâî*, Salâtü'l-İdeyn, 7 / Parlıyan, I. 620.

Oysa burada söz konusu hayvanlar için "cez'a" ve "müsinne" nitelemeleri kullanılmıştır ve fıkıh dilinde bunlar deve, at, sığır ve koyun için farklı yaşları ifade etmektedir. (Bkz: *el-Mu'cemü'l-Vasît*) Dolayısıyla yukarıdaki rivâyet şöyle çevrilmelidir:

— Bende bir yaşını doldurmuş bir koyundan daha iyi olan (8-9 aylık) bir oğlak var, (bu yeterli mi?) diye sordu. Rasûl-i Ekrem de:

— Evet, ama senden başka kimse için bu yeterli olmaz. dedi.

5. Lafzî / Harfî Çeviri

Ülkemizdeki çevirilerin en önemli problemi, işbu lâfzîliktir. Mütercimlerde sıkça görülen, gerek hadisteki her kelimeyi hatta her harfi yanıtına arzusu, gerekse metinden uzaklaşma ve yanlış çevirmiş olma korkusu lâfzîliği doğurmaktadır. Bu yöntemle yapılan çevirilerde mütercim, her ne kadar lâfza sadık kaldığını düşünmekteyse de, metni çevirdiği dille anlaşılır hale getirememişse, hakikatte metne ve manaya sadakat ihmal edilmiş ve tercüme amacı gerçekleştirilmemiş demektir.

Bu konuda tercihimiz, tıpkı hadislerin naklinde "mana ile rivâyet" durumuna benzer bir tavır takınılmasıdır. Zira çeviri, zaten mananın rivâyet edilmesi, mananın diğer dile aktarılmasıdır. Lâfza titizlik göstereyim derken, manayı ihmal etmektense, manayı aktarma gayreti içerisinde olmak daha uygun olsa gerektir.

أَحَقُّ مَا أَوْقَيْتُمْ مِنَ الشَّرْطِ أَنْ تَوْفُوا بِهِ مَا اسْتَحَلَّكُمْ بِهِ الْفُرُوجُ.

"Yerine getirdiğiniz şartların yerine getirmeniz en haklı olanı, kendisiyle fercleri halâl kılmak istediğiniz mehr şartıdır." buyurmuştur. B5151 *Buhârî*, Nikâh, 53 / Sofuoğlu, XI. 5242.

"Şartlar içinde yerine getirilmeye en layık olanı, eşinizi size helâl kılan mihir şartıdır."

يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ أَنْكَرْتُ بَصْرِي

Ensâr'dan İtbân ibn Mâlik, Rasûlullah'a gelip: "Yâ Rasûlallah, ben gözlerimi inkâr etmişimdir (yani, gözlerim çok zayıflamıştır)." *Buhârî*, Salât, 46 / Sofuoğlu, II. 525.

"Gözlerimi inkâr eder oldum." *Buhârî*, Ezân, 154 / Sofuoğlu, II. 826.

"Yâ Rasûlallah! Ben gözlerimi inkâr ettim (yani gözlerimde hayır kalmadı)." *Buhârî*, Et'ime, 15.

"Ben gözümde hoşnûd değilim." *Buhârî*, Tatavvu', 8 / Sofuoğlu, III. 1126.

"Gözlerim zayıfladı." N1328 *Nesâî*, Sehiy, 73 / Parlıyan, I. 515.

"Görmem zayıfladı." veya "İyi göremiyorum."

ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ يُسْتَجَابُ لِهِنَّ لَا خَشْيَةَ فِيهِنَّ دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ وَدَعْوَةُ الْمَسَافِرِ وَدَعْوَةُ الْوَالِدِ لِوَالِدِهِ

"Üç duâ (çeşidi) kabul olunur, onlar(ın kabul olunması)nda şüphe yoktur: Mazlumun duası, misafirin duası ve babanın çocuğuna duası." İM3862 *İbn Mâce*, Duâ, 11/H. Hatiboğlu, X. 57.

اللَّحْدُ لَنَا وَالشَّقُّ لغيرِنَا

"Lahidli mezar, biz Müslümanlar içindir. Lahidsiz mezar ise, bizim dışımızdaki din mensupları içindir." N2011 *Nesâî*, Cenâiz, 85/ Parlıyan, II. 72.

Tirmizî'deki çeviri ise anlaşılırdır:

"Kible tarafına doğru ayrı bir bölüm yapılarak kabir kazmak biz

Müslümanların kabir modelidir. Bizim dışımızdakiler ise düz çukur gibi kabir kazarlar." T1045 *Tirmizî*, Cenâiz, 53.

عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ حَاضَتْ صَبِيَّةَ لَيْلَةَ النَّفَرِ ، فَقَالَتْ مَا أُرَانِي إِلَّا حَابِتَكُمْ . قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « عَقَرَى حَلْفَى أَطَانَتْ يَوْمَ النَّحْرِ »

Âişe (R) şöyle dedi: Safiyye Minâ'dan dağılma gecesi hayz oldu da: "Ben kendimi başka değil, muhakkak sizleri yolunuzdan habsedip alko-yucu olduğumu düşünüyorum" dedi. Peygamber (S): "Hay kesici ve kökten kazıyıcı kadın! Safiyye nahr günü ifâda tavafı yaptı mı?" diye sordu. B1771 *Buhârî*, Hac, 151

Âişe (r) dedi ki: Mina dönüşü gecesi Safiyye hayız oldu ve: "Anlaşılan ben sizi de engelleyeceğim!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "O nasipsiz, kısmetsiz (Safiyye) Kurban günü tavaf etmiş miydi?" diye sordu.

Rivâyette yer alan ve dilimizde de kullanılan bazı kelimeler çevirilerde aynen karşılanmak suretiyle yerli yersiz, gelişi güzel kullanılmaktadır.

Konulu Hadis Projesi'ndeki temel hadis kitaplarının çevirilerinin yer aldığı tarama motorundan "şiddet" kelimesini taradığımda (585 defa geçmekte) çıkan tablo işin vahametini gözler önüne sermeye yeterlidir. Dilimizde de kullanılan bu kelime, her nerede ve hangi bağlamda geçerse geçsin, aynı şekilde "şiddet" olarak çevrilmektedir. Bu durumda karşımıza dilimizde hiç kullanılmayan komik nitelemeler, anlaşılmaz ibareler çıkmaktadır:

شِدَّةُ الْبَيَاضِ فِي سَوَادٍ

"Siyahın içindeki şiddetli beyazdır." M369 *Müslim*, İmân, 231 / A. Davudoğlu, II. 18.

وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ . قَالَ فَاشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ

"Amma Allah'ın azabı şiddetlidir." Bu (beyanat) ashaba pek şiddetli geldi. M532 *Müslim*, İmân, 379 / A. Davudoğlu, II. 265.

كَانَ أَبُو مُوسَى يُشَدِّدُ فِي الْبَوَالِغِ

Ebû Mûsâ bevl hususunda pek şiddetli davranırdı. M625 *Müslim*, Tahâre, 74 / A. Davudoğlu, II. 393.

Hassas davranırdı/dikkatli idi.

Peygamber bu namazı karanlık iyice şiddetleninceye kadar geriye bıraktı. *Buhârî*, Mevâkîtü's-Salât, 20 (bâb başlığı) / Sofuoğlu, II. 626.

فَعَدَا عَلِيُّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ مَعَهُ بَعْدَ مَا اشْتَدَّ النَّيَارُ

Ertesi sabah Rasûlullah, beraberinde Ebû Bekr olarak, gündüz şiddetlendikten sonra bana geldi. B840 *Buhârî*, Ezân, 154 / Sofuoğlu, II. 826.

ثُمَّ سَارَ حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ آخِرِ السَّحْرِ مَالَ مَيْلَةٍ هِيَ أَشَدُّ مِنَ الْمَيْلَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ

Seher vaktinin sonu gelince öyle bir yanladı ki, bu evvelkilerden daha şiddetli oldu. M1562 *Müslim*, Mesâcid ve Mevzîu's-Salât, 311 / A.

Davudoğlu, IV. 68.

“Şiddet” kelimesini çok seven mütercimlerimiz, metinde olmadığı halde çeviride ısrarla “şiddet” kelimesini kullanmaya devam etmektedirler:

لَمَّا كَانَ غَزْوَةُ تَبُوكَ أَصَابَ النَّاسَ مَجَاعَةٌ

Tebük Gazası vuku bulduğu zaman halka şiddetli açlık isabet etti. M139 Müslim, İman, 45 / A. Davudoğlu, I. 214.

Tebük Gazvesi vuku bulduğu zaman, halk arasında açlık baş gösterdi.

وَأَيُّكُمْ وَالْكَذِبِ

“Dikkat! Yalancılıktan şiddetle kaçının.” İM46 İbn Mâce, Mukaddime, 7 / H. Hatiboğlu, I. 73.

“Yalandan sakının!”

فَأَقْبَسْنَا

O âyeti şiddetle araştırdık. B4988 Buhârî, Fedailü'l-Kur'ân, 3 / Sofuoğlu, XI. 5084.

Âyeti araştırdık.

Bu örneklerde olduğu gibi, metinde dahi olmadığı halde mütercimlerimiz, gelişi güzel “şiddet” kelimesini kullanarak adeta okura karşı şiddet uygulamışlardır. Bu ise, çeviriye gereken özeni göstermemekten, eş anlamlı Türkçe sözcüğü bulma ve kullanma çabası içine girmekten kaynaklanmaktadır. Hâlbuki mütercim, herhangi bir Türkçe sözlüğe başvursa veya en azından biraz kafa yorsa, dilimizde “şiddet” kelimesinin, yerine göre “ağır, güç, güçlü, kuvvetli, zor, çetin, sert, titiz, hassas, acı, acıklı, sıkı, tesirli” vb. birçok eş anlamlı kelimelerin bulunduğunu görecektir.

Şiddet kelimesiyle ilgili bu tespitlerin bir benzeri “isabet” kelimesinin kullanımında da görülmektedir. Toplam 359 defa geçen işbu “isabet” kelimesinin kullanımı da, kelimenin tam anlamıyla çevirilerimizin başına gelmiş bir musibet mesabesindedir.

Bilhassa tekit için kullanılan “inne”, “enne”, “kad” vb. edatların yansıtılması adına sık sık “şüphesiz” (1534 defa), “muhakkak” (1288 defa), “gerçekten” (795 defa), “mutlaka” (640 defa) kelimelerinin kullanılması da çevirilerdeki lafzî ve harfî tutumdan kaynaklanmaktadır. Oysa dilimizde bu tür tekit ifadeleri -çok iddialı bir cümle olmadıkça- fazla kullanılmaz. Dolayısıyla bunların çeviriye yansıtılmaması daha uygundur.

Hatta çevirilerde, ibarede geçen harf-i cerler dahi ihmal edilmez, aynen yansıtılır. Şayet hadiste “sallâ alâ” geçtiyse, çeviri “Çocuk (doğumunda) ağlamadan ölürse üzerine namaz kılınmazdı” şeklinde olacaktır. İ. Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, IX. 7.

“Zulmü adaletine galebe çalsa, ateş onundur.” (فله النار) İ. Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, XIII. 433.

6. Yorumla Çeviri

Çevirilerde sık karşılaştığımız problemlerden biri de, mütercimın çeviriye kendi yorumunu katmasıdır. Burada mütercim, kendi birikimine veya yaygın kanaate aykırı gibi gözüken metni, güya makul ve problemsiz hale getirmektedir. Yorum, bazen metni abartmakta, bazen de yumuşatmaktadır. Dolayısıyla metindeki mahzurlu kısımlar kısmen bertaraf edilmekte, ya da metindeki içeriğin daha güçlendirilmesi sağlanmaktadır.

Yorum yapacak yeterliliğe sahip herkes elbette yorum yapabilir. Ancak, ister parantezle olsun, isterse parantez dışında olsun, yapılan çeviride okuyucunun metin ile yorumu karıştırmasına meydan verilmemelidir, önyargıyla hareket ederek metin tahrif edilmemelidir. Şu rivâyetlerin çevirisinde benzer durumlar göze çarpmaktadır:

وعن عبد الله بن بسر رضي الله عنه أن رجلاً قال : يا رسول الله ، إن شرائع الإسلام قد كثرت عليّ ، فأخبرني بشيء أتشبّث به قال : « لا يزال لسائلك رطباً من ذكر الله » رواه الترمذي وقال : حديث حسن .

Bir adam: "Ey Allah'ın Rasûlü! İslâm'ın nafîle ibadetleri bana ağır geldi, devamlı yapabileceğim bir şey ver ki ona sarılayım" dedi. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Dilin devamlı olarak Allah'ı hatırlayarak ıslak kalmalı." T3375 Tirmizî, "Da'avât", 4.

"İslâm şeriatleri (yani nafîle ibâdetleri) cidden bana çok geldi (yani zayıflığım nedeniyle hepsini yapamam). Onun için bana onlardan sarılıp yapışacağım bir şeyi bildir (tavsiye buyur)." dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (de ona): "Senin dilin devamlı surette Allah (Azze ve Celle)'nin zikri ile meşgul olsun." buyurdu. *İbn Mâce*, Edeb, 53/H. Hatiboğlu, IX. 585.

"İslâmî hükümler çoğaldı." *Riyâzu's-Sâlihîn*, III. 40.

Bir gün bir adam:

- "Yâ Resûlullah! İslâmî hükümler bana çok geldi. Bana yapabileceğim (kolay) bir şey söyle!", dedi. Resûl-i Ekrem:

- Dilinden Allah'ı zikir eksik olmasın buyurdu.

Burada çevirenler şöyle bir mantık yürütmüş olmalılar:

Hiçbir sahâbî böyle bir şey demez.

Ama bir zatın böyle dediği rivâyet edilmiştir.

Öyleyse bunun nafîleye hamledilmesi gerekir.

Hâlbuki metinde kullanılan *Şerâi'î'l-İslâm* yani İslâm'ın temel hükümleri denilmektedir ve bu ifadenin nafîleye hamledilmesi mümkün değildir. İslâm şeraitleri dedikten sonra, (yani nafîle ibadetler) diye açıklama-yorum getirilmesi, çevrilen metni yansıtmamaktadır. Hatta bazı şerhler dahi böyle söylese, metnin yukarıdaki gibi çevrilmesi doğru değildir. Metin doğru bir şekilde çevrildikten sonra, elbette çeşitli açıklamalar ve

yorumlar yapılabilir.

Tirmizî çevirisindeki "Dilin devamlı olarak Allah'ı hatırlayarak ıslak kalmalı" ifadesi, lâfzen doğru çevrilmiştir. Ancak buradaki "dilin ıslak kalması", bir şeyin dilden düşürülmemesi, sürekli dilde tekrarlanması gibi anlamlara gelen bir deyim olmalıdır ve bu istikamette çevrilmelidir.

«أنا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ تَيْنَ أَظْهَرِ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلِمَ قَالَ لَا تَرَانَا تَارَاهُمَا»

"Ben müşrikler içerisinde yaşantısını devam ettiren her Müslüman'dan uzağım." buyurdu. "Nedendir ey Allah'ın Rasûlü?" dediler. "Çünkü onların yaktıkları ateşler birbirinden ayırt edilemez veya müşriklerle Müslümanların ateşleri birbirlerini görmesin yani çok yakın olup uzaktan bu yanan ateşin kimin olduğu belirsiz olur ve yanlışlıkla müşrik yerine Müslüman öldürülür" buyurdular. T1604 Tirmizî, Siyer, 42.

Burada, "yani" ile başlayan altı çizili son cümle yorum olduğu halde, parantez kullanılmadan metnin çevirisi gibi verilmiştir. Elbette "iki tarafın ateşlerinin gözükmemesi" ifadesi üzerine birçok yorumlar yapılmıştır. Çevirmene düşen burada tercih ettiği bir anlamı verip, gerekiyorsa diğer yorumları dipnotta aktarması ve okuyucuyu aydınlatmasıdır.

لَا تَرْغَبُوا عَنْ آبَائِكُمْ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ أَبِيهِ فَهُوَ كَافِرٌ

"Babalarınızı inkâr etmeyin. Zira her kim babasını inkâr ederse bu (yaptığı) küfürdür." buyurdular. M218 Müslim, İmân, 113 / A. Davudoğlu, I. 323.

أَحْبِلُوا فِي طَلَبِ الدُّنْيَا فَإِنَّ كُلَّ مَيْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ

"Dünya (malını) talep etmekte mütedil olun (ıfraz ve tefritten sakının). Çünkü herkes, kendisi için yaratılmış olan (dünyalık)a hazırlanmış (durumda)dır." İbn Mâce, Ticaret, 2/ H. Hatiboğlu, VI. 103.

"O halde rızkınızı helâl yoldan arayınız." Muvatta, Kader, 2/ Komisyon IV. 249.

"Dünya(lığı) güzelce isteyin. Çünkü herkese, yazgısına uygun işler kolay gelir."

أَشْكُرُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ وَصَلُّوا حَسَنَاتِكُمْ

"Allah'ın kitabı ile yolunuzu bulmaya çalışın ve Allah'a karşı sorumluluk bilinci içerisinde olun, beş vakit namazlarınıza devamlı ve dıyarlolu olun." T616 Tirmizî, Cum'a, 80.

"Rabbiniz olan Allah'tan sakının, beş vakit namazınızı kılın."

7. Arapçalaştırarak Çeviri

Özellikle biraz daha geçmiş yıllarda yapılan çevirilerde görülen bir husus da, hadisleri Arapça terkiplerle veya fiilleri mastar yaparak yahut isimleri hiç çevirmeden sanki herkesçe bilinmekteymiş gibi aynen Latinize edilmesidir.

Tecrîd-i Sarîh'teki şu ifadeler bunun en bariz örnekleridir ve eser

1993 yılına kadar bu haliyle basılmaya (12. ve son baskı) devam etmiştir:

Rasûl-i Ekrem cevaben: "Bu hayt-ı esved ile hayt-ı ebyaz, sevâd-ı leyl ile beyâz-ı nehârdır." buyurdu. *Tecrîd-i Sarîh*, VI. 266.

"Bu siyah ip ile beyaz ip, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığı demektir."

Âişe'den: "Nebi (s) oruçlu iken takbil eder, mülameşe ve muaneka buyururdu." *Tecrîd-i Sarîh*, VI. 273.

"Hz. Peygamber oruçlu iken de (eşlerini) öper, onları okşar ve kucaklardı."

إِنَّ الْمُسْتَبِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ عَنِ نَبِيِّنَ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ وَكَلَّمَا بَدِيَّوَيْبِينَ الَّذِينَ يُغْلَبُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا
وَلَوْ

"Şüphesiz ki, adaletle iş görenler, Allah katında nurdan minberler üzerinde Rahman (Azze ve Celle) 'nin yemininde olacaklardır. Onun her iki yedi sağdır. Bunlar, hükümlerinde ve aileleri ile mütevellisi oldukları kimseler hakkında adalet gösterenlerdir." buyurdular.⁴ M4721, *Müslim*, İmâre, 18 / A. Davudoğlu, VIII. 688-9.

يَوْمَ اللَّهُ مَلَأَ لَا يَغِيضُهَا سَحَابَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَرَأَيْتُمْ مَا أَتَفَقَ مَدَّ خَلَقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ فَإِنَّهُ لَمْ يَغِيضْ مَا فِي يَمِينِهِ . قَالَ
وَعَرَّضَهُ عَلَى الْمَاءِ وَيَبِيدُ الْأَخْرَى الْقَبْضُ يَرْقَعُ وَيَخْفِضُ

"Allah'ın yemini doludur. Onu gece ile gündüzün sehâveti azaltmaz. Gökle yeri yaratalı beri neler infâk ettiğini söyleyin. Allah'ın yeminindeki hiç bir şey eksilmemiştir. Onun arşı suyun üzerindedir, kabzu da diğer yed'indedir. O, kâh yükseltir kâh alçaltır." buyurdu. M2309 *Müslim*, Zekât, 37 / A. Davudoğlu, V. 339.

أَتَعْتَبُونَ مِنْ غَيْرَةِ سَعْدٍ فَوَاللَّهِ لَأَنَا أَغْيَرُ مِنْهُ وَاللَّهُ أَغْيَرُ مِنِّي مِنْ أَجْلِ غَيْرَةِ اللَّهِ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَلَا
شَخْصَ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ وَلَا شَخْصَ أَحَبُّ إِلَيَّ الْعُذْرُ مِنَ اللَّهِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ بَعَثَ اللَّهُ الْمُرْسَلِينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَلَا شَخْصَ أَحَبُّ إِلَيَّ
الْمِدْحَةُ مِنَ اللَّهِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ وَعَدَّ اللَّهُ الْحَقَّةَ

"Siz Sa'd'ın gayretine şaşıyor musunuz? Vallahi ben ondan daha gayurum; Allah da benden daha gayurdur. Gayretinden dolayıdır ki, Allah kötülüklerin aşikârını gizlisini haram kılmıştır. Allah'dan daha gayur hiç bir şahıs yoktur."⁵ *Müslim*, Liân, 17 / A. Davudoğlu, VII. 542.

مُرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرِ فَقَالَ « أَتَقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي » . قَالَتْ إِنَّكَ عَنِّي ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبِّ بِمُصِيبَتِي
، وَلَمْ تُعْرِفْهُ . فَقِيلَ لَهَا إِنَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَأَتَتْ بَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّ نَحْدَ عِنْدَهُ بَوَائِبِينَ فَقَالَتْ لَمْ أَعْرِفْكَ
فَقَالَ « إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى .

Peygamber (S), bir kabir yanında ağlamakta olan bir kadının ya-

⁴ Merhum mütercim, açıklama kısmında tercümede "Allah'ın sağ tarafında olacaklardır, O'nun her iki eli de sağdır" demek icab ederdi, demiş ve hadis-i şerifin müteşabih olduğunu belirtmiştir. Aynı gerekçeyi sonraki hadis için de zikretmektedir.

⁵ Davudoğlu, şerh kısmında kelimelerin geniş izahını yapmıştır. Ancak, bunu tercüme de yansıtması beklenirdi.

nından geçti de, o kadına:

"Allah'a ittıkaa et ve sabreyle." buyurdu. Kadın:

"Benden uzaklaş, sen benim musibetimle musibetlenmedin." dedi. Kadın Peygamber'i tanımıyordu. Kadına:

"Bu zât Peygamber'dir." denildi. Bunun üzerine kadın Peygamber'in kapısına geldi. Kadın, Peygamber'in kapısı yanında kapıcılar (bekçiler) bulmadı. (Peygamber'in yanına girdi de)

"Ben seni bilemedim." dedi. Peygamber (S):

"Sabr ancak musibetin birinci darbesi sırasındadır." buyurdu. B1283 *Buhârî*, Cenaiz, 31/ Sofuoğlu, III. 1209-1210.

Hiz. Âişe ay hali sebebiyle diğer insanlarla birlikte hac görevlerini yapamayacağı endişesiyle çadırına girmiş ağlamaya başlamıştı. Onun çadırına girdiğini ve ağladığını gören Rasûl-i Ekrem: "Vay ahmak! Ne ağlıyorsun?" buyurdu.

Burada Hiz. Peygamber (يا هتاه) "Yâ hen(e)tah!" şeklinde bir ifade kullanmıştır.⁶ Bu ifade aslında Arapçada bir nida (seslenme) ifadesi olup, "Yâ hâzihi" yani argoda kullanılan "Yahu!" anlamına da gelmektedir. "Yâ belhâ!" yani "ebleh" anlamına geldiği de söylenmiştir. İbnü'l-Esîr bu son anlamı en sonra ve "ve kîle=denildi ki" kaydı ile vermiştir.⁷

Rasûl-i Ekrem'in sevgili eşine durduk yerde, hiçbir kusuru yokken "Vay ahmak!" demesi mümkün değildir. Tamamen aralarındaki samimiyeğin ve ağladığını görmenin taaccübü içerisinde Hiz. Peygamber'in kullandığı bu ifade "Yahu ne ağlıyorsun?" şeklinde çevrilmeliydi. Zira hem Arapça karşılığı, hem de Rasûl-i Ekrem'in yüce ahlâkı bakımından bu, en uygun olanıdır.

من رأى هلال ذي الحجة وأراد أن يضحي فلا يأخذن من شعره ولا من أظفاره

"Her kim Zilhicce ayının hilâlini görür de kurban kesmek dilerse, kurbanının tüyünden ve tırnaklarından bir şeye dokunup ayıplamasın, bunları muhafaza etsin."⁸ buyurulmuştur. *Tecrîd-i Sarîh*, XII. 33.

Bize göre doğrusu şöyledir:

"Zilhicce hilâlini görüp de kurban kesmek isteyen kimse, artık ne saçını, ne de tırnaklarını kessin!"

Görüldüğü gibi burada kesilmesi yasaklanan saç ve tırnaklar, kurbanın değil, kurban kesmek isteyen kimsenindir. Merhum Mirâs, bunu karıştırmış olmalı ki: "kurbanının tüyünden ve tırnaklarından bir şeye dokunup ayıplamasın" şeklinde tercüme etmiştir. Oysa bu durum,

⁶ Buhârî, Hac 33, II. 150.

⁷ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, V. 279-280.

⁸ Tirmizî, Edâhi 24, no: 1523, IV. 102; Müslim, Edâhi 39-42, II. 1565-6; Ebû Dâvûd, Dahâyâ 3, no: 2791, III. 228-9; Nesâî, Dahâyâ 1, VII. 211-2; İbn Mâce, Edâhi 11, no: 3149, II. 1052.

“şa’rihi” kelimesindeki zamirin, kurban kesmek isteyene râcî oluşunun yanı sıra, hadisi rivâyet eden mecmualardaki bâb başlıklarından da kolayca anlaşılabilir.

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى أُعْرَابِيٍّ يُعَوِّدُهُ - قَالَ - وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ عَلَى مَرِيضٍ يُعَوِّدُهُ فَقَالَ لَهُ « لَا بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ». قَالَ قُلْتُ طَهُورٌ ، كَلَّا بَلْ هِيَ حُمَى تَقُورُ - أَوْ تَتُورُ - عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ ، تُرِيدُهُ الْقُبُورُ . فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَعَمَّ إِذَا

Peygamber, hasta ziyareti için bir hastanın yanına girdiğinde ona:

“Lâ be’s’e, tahûrun, in şâallâhu (Üzerine be’s yoktur, bu serin günahlarını temizleyicidir inşaallah)” demek âdetinde idi. (Bu çöl Arap’ına da bu sözleri söyledi.) Çöl Arap’ı da Peygamber’e:

“Sen, günahlarına keffârettir, zararsız, geçmiş olsun! diyorsun; fakat bu hastalık hiç de öyle (geçici) değildir. Belki o ergin bir ihtiyar üzerinde harareti feveran yâhud galeyan edip duran ve onu kabirleri ziyarete gönderecek olan humma hastalığıdır.” dedi. Peygamber de:

“Şu halde pekiyi (öyle olsun).” buyurdu. B5656 *Buhârî*, Merdâ, 10/ Sofuoğlu, XII. 5698.

Hz. Peygamber, hasta bir bedevinin yanına girmişti. Hasta ziyaretine girdiğinde ise o şöyle dedi: “Bir şeyin yok! İnşallah bu, hatalarını temizler!” (Bedeviye de aynı şeyi söyleyince) o şöyle cevap verdi:

- Sen temizler diyorsun anıma aslında bu, koca iltiyarı kabre sokacak kaynayan bir ateştir! Hz. Peygamber de:

- Peki öyleyse! dedi.

فَتَحَدَّثَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً

Rasûlullah’ı (s.a.v.) ziyaret etmek üzere yanına gelmiş ve yanında yatsıdan sonra bir saat kadar konuştuğundan sonra... İM1779 *İbn Mâce*, Sıyâm, 65/H. Hatiboğlu, V. 49.

8. Çeviride Vurgu, Kurgu ve Edebî Sanatların İhmali

Bir başka problem de rivâyetlerin çevirilerindeki vurgu hatalarıdır. Cümlelerin kurgusu ve vurgusu dikkate alınmadığı için, hadiste verilen mesaj dikkatlerden kaçabilmekte, mana anlaşılmaz hale gelebilmektedir.

يَغْفِرُ اللَّهُ لِلشَّهِيدِ كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا الدِّينَ

“Şehidin, kul borcundan başka bütün günahlarını Allah mağfiret eder.” *Riyâzu’s-Sâlihîn*, II. 548, no: 1317.

“Allah, şehidin kul borcundan başka bütün günahlarını bağışlar.” buyurdu.

مَنْ تَرَكَ الكَذِبَ وَهُوَ بَاطِلٌ بَيْنِي لَهُ قَصْرٌ فِي رَيْبِ الْجَنَّةِ وَمَنْ تَرَكَ العِرَاءَ وَهُوَ مُحِقٌّ بَيْنِي لَهُ فِي وَسْطِيهَا وَمَنْ حَسَنَ خُلُقَهُ بَيْنِي لَهُ فِي أُعْلَاهَا

“Batıl ve haksız yolda iken mücadeleyi bırakana cennetin kenarlarında, hak yolda iken cidal (ve çekişmeleri) terk edene cennetin ortasında ve huyunu güzelleştirene cennetin en a’lâ mevkiinde köşk yapılır.” *İbn*

Mâce, Sünne, 7 / H. Hatiboğlu, I. 78.

"Haksız iken yalan söylemeyi terk edene, cennetin kenarında; haklı iken (faydasız) tartışmayı bırakana ise cennetin ortasında bir bina yapılır."

لَمَّا بَنِيَتِ الْكَعْبَةُ ذَهَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَبَّاسٌ يَتَقَلَّبُ الْأَجْحَارَةَ

Kureyş tarafından Ka'be bina olunurken, Peygamber ile amucası Abbâs gidip, birlikte taşları omuzlarında taşıyorlardı. B1582 *Buhârî*, Hac, 42 / Sofuoğlu, III. 1497-8.

Kâbe yapılıırken, Hz. Peygamber ve Abbâs taş taşıyorlardı.

مَا سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَذْكُرُ النَّبِيَّ قَطُّ إِلَّا بَكَى

İbn Ömer'in, Hz. Peygamber'i hiç andığını işitmedim ki, ağlamış olmasın. DM87 *Dârimî*, Mukaddime, 14

Hz. Peygamber'i anarken dinlediğim her defasında İbn Ömer ağladı.

İbn Ömer ne zaman Hz. Peygamber'i ansa ağlardı.

İbn Ömer Hz. Peygamber'i her anışında ağlardı.

Kur'ân'da olduğu gibi, Hz. Peygamber'in de zaman zaman teşbihler, istiareler, kinayeler ve mecazî ifadeler kullandığı bilinen bir gerçektir. Edebî sanatların yer aldığı bu tür hadislerin çevirisine daha fazla özen gösterilmelidir. Aksi takdirde, Hz. Peygamber'in bu edebî sanatlarla vermek istediği mesaj gözden kaçırılacaktır. Şu örneklerde olduğu gibi:

مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَالْحَمَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ تُفَيِّئُهَا الرِّيحُ مَرَّةً ، وَتُعَادِلُهَا مَرَّةً ، وَمَثَلُ الْمُتَّقِ كَالْأُرْزَةِ لَا تَزَالُ حَتَّى يَكُونَ الْجَعْفَانُ مَرَّةً وَاحِدَةً

"Mü'min kişinin benzeri, bir sap üzerinde biten ekin gibidir. Hangi taraftan ona rüzgâr esip gelirse, rüzgâr onu eğer. Doğrulduğu zaman rüzgâr belâsı ile yine eğilir (fakat yıkılmayıp doğrulur, doğru kalır). Haktan yüz çeviren fâcir kişinin benzeri de sert ve düz çam gibidir ki, Allah onu dilediği vakit (bir defada) söküp kırıncaya kadar dimdik olmaktan devam eder." *Buhârî*, Merdâ, 1/ Sofuoğlu, XII. 5687-8.

"Mü'minin meseli yeşil ekin dalı gibidir ki, rüzgâr onu kâh eğer, meylettirir, kâh doğrultur durur. Münafığın meseli de sert ve düz çam ve dağ servisi gibidir ki kökünden bir defada sökülmesi yahut kırılması oluncaya kadar dimdik durmakta devam eder." B5643 *Buhârî*, Merdâ, 1/ Sofuoğlu, XII. 5687.

"Haktan yüz çeviren kâfir kişinin benzeri ise sert ve dümdüz duran çam ve dağ servisi gibidir. Nihayet Allah onu dilediği zaman (bir seferde) kırar devirir." *Buhârî*, Tevhîd, 31/ Sofuoğlu, XVI. 7337.

"Mü'minin misali ekin gibidir. Ekini rüzgâr sallar durur. Mü'mine de belâ gelmekte devam eder. Münafığın misali ise erz ağacı gibidir. Kesilmedikçe sallanmaz." *Müslim*, Sıfâtü'l-Münâfikîn, 58 / A. Davudoğlu, XI. 209.

مَثَلُ الْمُؤْمِنِ مَثَلُ الْحَمَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ تُفَيِّئُهَا الرِّيحُ مَرَّةً وَتُعَادِلُهَا مَرَّةً وَتُعَادِلُهَا مَرَّةً ، وَمَثَلُ الْكَافِرِ كَمَثَلِ الْأُرْزَةِ

الْمُجْتَذِبِ عَلَى أَصْلَيْهَا لَا يُصَيِّبُهَا شَيْءٌ حَتَّى يُكَوْنَ الْجَعْفَانِيَا مَرَّةً وَاحِدَةً

"Müminin durumu tek saplı taze (hâme) ekinin durumu gibidir. Rüzgârlar (ekini) bazan eğer, doğrultur; bazan da (yere) yatırır. (Mü'min de böyledir). Nihayet ona ölüm gelir. Kâfirin durumu ise, kökünün üzerinde dimdik duran dağ servisinin durumu gibidir. (Dağ servisini), hiçbir şey isabet edip (eğemez). Sonunda o bir defada kökünden kopar, (mahvolur gider)." DM2777 *Dârimî*, Rikâk, 36.

Bu çevirilerden, Hz. Peygamber'in teşbih ve mesajlarının anlaşılması şöyle dursun, tam aksi de anlaşılabilir. Oysa Allah Rasûlü bu teşbih ve misali ile müminin sert rüzgarlar, yani başına gelen belâlar sebebiyle hemen yıkılmayacağını, eğilse, bükülse de hayatını daha da güçlendirerek devam ettireceğini ifade ederken; müminin aksine fâcir/münafık kimsele- rin ise esnekliği olmadığını ve benzer bir musibet karşısında kökünden yıkılacağını anlatmaktadır.

Bizce doğru ve anlaşılır bir çeviri şöyle olabilir:

"Mümin, rüzgârın eğip doğrulttuğu (halde hayatiyetini sürdüren) taze bir ekin sapına benzer. Münafık ise, uzun süre ayakta kaldığı halde, bir seferde kökünden kırılan dağ servisine benzer."

Sonuç ve Öneriler

Bilgi akışının sağlanması açısından bazı kaynakların farklı dillere çevrilmesi bir ihtiyaçtır. Ancak, burada özellikle halkın ihtiyaçlarının gözetilmesi kadar, hangi eserlerin çevrilmesi gerektiğini de iyi tespit etmek gerekir. Son yıllarda ülkemizde görülen tercüme furçası ve ortaya çıkan çalışmalar, bu hususta bizleri endişeye sevk etmektedir. Daha henüz temel kaynakların sağlıklı çevirilerine sahip değilken, görüyoruz ki, bazı şerhler dahi çevrilmeye başlandı. Bunun ardında, gerçekten ilme duyulan bir ihtiyaç mı, yoksa başka sebepler mi vardır bilemiyoruz.

Başka bir husus da, merhum Tayyib Okıç hocamızın işaret ettiği üzere, bütün bir kitabı baştan sona çevirmenin de ciddi riskleri vardır. Özellikle, yeterli şerh veya izah yapılmadan, sadece çeviriyle yetinmenin bazı mahzurları bulunmaktadır. Özellikle, Hanefî bir topluma kazandırılan bir hadis kitabındaki mezhebin görüşüyle uyuşmayan hadisler, okuyucu için sorun olacaktır. Yahut Peygamberimizin şartlarında gayet normal olan bazı konuların yeterli açıklama yapılmadan verilmesi halinde okuyucunun kafası karışacağı muhakkaktır. Dolayısıyla çevirilerde bu tür karmaşayı önleyecek bazı parantezlerin açılması, ya da dipnotların atılması veya kısa da olsa bazı açıklamaların yapılması gerekmektedir.

İdeal bir çeviri yapılırken şu hususlar ihmal edilmemelidir:

1. Türkçe sözlüklere başvurulmalı, çevrilen kelimeyi en iyi karşılayan sözcük, ifade veya deyim özenle seçilip kullanılmalıdır. Bu husus, çoğu çevirilerde göz ardı edilmektedir.

2. Öncelikle hadis, mütercim tarafından doğru bir şekilde anlaşılmalıdır. Bunun için de, o hadisin bağlamı, zamanı ve zemini, illeti, hikmeti, vürûd sebebi iyi bilinmelidir. Bu ise, hadis, sünnet konularında ihtisas düzeyinde ciddi bir birikimi gerektirir.

3. Çevrilen hadisin farklı kaynaklarda geçen, değişik versiyonları da dikkate alınmalı, rivâyetlerimizde sıkça rastlanan hazf, taktî ve ihtisar gibi hususlar, bu rivâyet farklılıklarıyla telâfi edilmelidir. Çevrilen metinde gözükmeyen kısımlar, diğer rivâyetlerden ödünç alınıp parantez kullanılarak metindeki eksiklikler tamamlanmalıdır.

4. Hadislerde geçen garip kelimeler için normal Arapça sözlüklere değil, mutlaka Garîbü'l-hadîs türündeki hadis sözlüklerine baş vurulmalıdır. Hatta bunun için el-Halîl b. Ahmed'in *Kitabü'l-Ayn*'i gibi en eski Arapça eserlere başvurmak da oldukça yararlı olacaktır. Eldeki CD'ler bu konuda işimizi hayli kolaylaştırmaktadır.

5. Çevrilen bir kelimenin veya ifadenin birden fazla anlamı varsa, bu anlamlar içinde en doğru olanı tercih edilmelidir. Ancak yerine göre bazen "veya" diyerek, bazen (/) ile bazen de dipnot düşerek diğer anlam ve yorumlara da işaret edilmelidir.

6. Hadislerin anlaşılmasında, klasik şerhlerimizin verilerinden yararlanılmalıdır. Özellikle CD'ler kullanılmak suretiyle bir anda birkaç şerhte ne tür izahlar yapıldığını görme imkânının olduğu günümüzde, şerhlerimizdeki yorum zenginliği ihmal edilmemelidir.

7. Hadislerde geçen bazı kavramlar, dilimize de aynen geçmiş olmasına ve günlük dilde ve hayatta da kullanılmasına rağmen, zaman içerisinde bazı kavramlarda birtakım anlam kaymaları, daralmalar veya genişlemeler olabilmektedir. Çeviride, bu kavramların Hz. Peygamber'in dilinde ne anlama geldiği dikkate alınmalı, "kavramın anlamı nasıl olsa bilinmekte" düşüncesiyle Latinize ederek aynen nakletme yanlılığına düşülmemelidir. Bunun en bariz iki örneğini "nasihat" ve "ırz" kavramları oluşturmaktadır ve her ikisi üzerinde de müstakil iki makale yazılmıştır.⁹ "الدين النصيحة" hadisindeki "en-nasiha" kavramının "nasihat" diye çevrilmesi yanlılığı hayli yaygındır. Oysa Arapça'da ve Hz. Peygamber'in dilinde "en-nasiha" "içten-özden bağlılık ve samimiyet" diye çevrilmelidir.

Aynı yanlılık "ırz" kavramının aynen yansıtılmasında da yapılmaktadır. Nitekim Buhârî'deki bir bâb başlığında yer alan şu rivâyetin çevirisi bunun açık bir örneğini oluşturmaktadır:

لِيُالرَاجِدِ يُجِلُّ عَقْرَتَهُ وَعَيْرُضَهُ

"Ödeyecek şeyi bulan kimsenin borç ödemeyi geciktirip uzatması,

⁹ Bkz: Görmez, Mehmet, "Hz. Peygamber'in Bir Hadis-i Şerifinde Bir Din Tanımı", *Diyanet İlmî Dergi*, *Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı*, s. 331-338, DİB Yay., Ankara-2000; Karslı, İlyas, "Kur'an ve Hadis Tercümelerinde Geçen "Irz" kavramı Hakkında Düşünceler", *Nüşa*, yıl: III. Sayı: 10, yaz 2003, s. 131-144.

ona ceza vermeyi ve ırzını halâl kılar." *Buhârî, İstikrâz, 13 (bâb başlığı).*

Bu çeviride "ırzını halâl kılar" ifadesinin, Türk okuyucusunun zihninde ne tür yanlış çağrışımlar yapacağı dikkate alınmamıştır. Böyle bir ifadenin hem mantık, hem de hukuk ve ahlâk açısından yanlış sonuçlar doğuracağı da maalesef düşünülmemiştir. Oysa bu hadisin diğer bir versiyonunda Abdullah b. el-Mübârek'in yapmış olduğu açıklama, böyle bir tutumun, alacaklının borçluya ağır ifadeler kullanarak sataşmasına yol vermesi şeklindedir.¹⁰ Buna göre buradaki ırz ifadesiyle borçlunun onur ve haysiyeti kastedilmektedir. Yani, imkânı olduğu halde borcunu ödemeyen kişi, bu tür tariz ve sataşmalara muhatap olacak ve boyun eğecek demektir.

8. Arapça tekid, istisna vb. ifade kalıplarını, Osmanlı medrese geleneğimizde tercüme edildiği gibi, "...yoktur ki, şöyle olmasın", "...yapamaz, meğer ki şöyle olsun" şeklinde çevrilmesi, günümüzde hem anlamayı zorlaştırmakta, hem de okuyucuyu yormaktadır. Bu tür ifadelerin, aynı kalıplarla çevirmek yerine, daha düz, akıcı ve sade bir şekilde çevrilmesi daha uygun olacaktır.

مَا مِنْ دَاءٍ إِلَّا فِي الْحَيَّةِ السُّودَاءِ مِنْهُ شِفَاءٌ إِلَّا السَّامَ

"Hiç bir dert yoktur ki, çörek otunda ona şifa bulunmasın, yalnız ölüm müstesna!" M5768 *Müslim, Selâm, 89 / A. Davudoğlu, IX. 646.*

"Çörek otunda, ölüm dışında her derde şifa vardır." ifadesi, hem daha kısa, hem de daha açık ve anlaşılırdır.

9. Şart-cevap cümlelerini çevirirken, "Her kim şöyle yaparsa, şöyle olur" yerine, daha düz ve açık çeviri yapmak, anlamayı kolaylaştıracaktır. Örneğin:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَالِهَا

"Her kim bir hayırla gelirse, ona bu hayrın on misli vardır." M6833 *Müslim, Zikir, 22 / A. Davudoğlu, XI. 19.*

"İyilik getirene, onun on katı verilir."

10. Hadislerde çokça geçen "sizden biriniz, sizden herhangi biriniz" şeklinde çevrilen cümle kalıpları, dilimizde neredeyse hiç kullanılmamaktadır. Bunun yerine Peygamberimizin bununla bütün muhataplarına seslendiğini dikkate alarak doğrudan "Şöyle yapın! Böyle yapmayın!" şeklinde çevirmek de anlaşılmayı kolaylaştıracaktır. Örneğin:

لَا تَيُولُونَ أَحَدَكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ ثُمَّ يَتَّسِلُ مِنْهُ

"Sizden biriniz sakın durgun suya abdest bozmasın, (ola ki) biraz sonra ondan gusleder." D69 *Ebû Dâvûd, Tahâret, 36 / Komisyon, I. 134.*

"Durgun suya işemeyin ki, orada yıkanabilesiniz!"

"Kimse durgun suya işemesin! Ola ki, orada yıkanırınız."

¹⁰ İfade şöyledir: قَالَ ابْنُ السَّبَّاحِ: بَعْدَ عَرَضِهِ يَقْلُظُ لَهُ وَغُرُوتُهُ يُحَسُّ لَهُ. Bkz: Ebû Dâvûd, Kadâ' (Akdiye), 29.

Ancak, şayet hadiste, meclis içinde herhangi birini işaret ederek, edeben "sizden biri" şeklinde bir ifade kullanılmışsa, elbette bu o üslûpla çevrilmelidir.

11. Hadislerde geçen teşbih, istiare vb. edebî sanatlar çevrilirken, imkân nispetinde hem doğru çevrilmeli, hem de hadisteki edebî zevk ve ahenk de yansıtılmaya çalışılmalıdır. Özellikle deyimler, harfî olarak çevrilmemeli, o deyimün dilimizdeki karşılığı verilmelidir. Hz. Peygamber'in Hendek Savaşı anlatılırken geçen şu ifadede olduğu gibi:

مُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ ، وَلَيْسْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لَا تَذُوقُ ذَوَائِقًا

"Sonra Peygamber karnına (açlıktan) bir taş parçası sarılmış olarak kalktı. Çünkü biz (hendek kazarken) üç gün yiyecek içecek bir şey tatmadan orada kalmıştık." B4101 *Buhârî*, Megâzî, 30/ Sofuoğlu, VIII. 3840.

Oysa bu metinde geçen مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ ifadesi, Hüzeyl Kabilesi'nin lügatinde bir deyimdir ve aşırı açlıktan kinayedir.¹¹ Her ne kadar bazı şarihlerimiz de bunu gerçeğe hamlederek çeşitli şekillerde tevil etmişler ise de¹², burada diğer izahların da dikkate alınması gerekecektir.¹³

Diğer rivâyetteki ifade de bunu desteklemektedir:

فَأَيْتُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَمَصًا شَدِيدًا

"Çünkü ben Rasulullah'ta şiddetli bir karın boşluğu ve çekikliği gördüm." B4102 *Buhârî*, Megâzî, 30/ Sofuoğlu, VIII. 3844.

Bu nedenle, yukarıdaki ifadeleri belki şu şekilde çevirmek daha isabetli olacaktır:

"Sonra Hz. Peygamber, açlıktan karnı sırtına yapışmış vaziyette kalktı. Tam üç gün hiçbir şey tatmamıştık."

"Çünkü ben Rasulullah'ın (s) çok aç olduğunu anladım."

12. Çevirilerde, asıl olan hadisin içerdiği anlamın okuyucuya doğru ve açık bir şekilde aktarılmasıdır. Dolayısıyla metinde olmayan bir manayı veya herhangi bir yorumu çeviriye katmamak gerekir. Ancak, muhtemel bazı yanlış anlaşılımları yahut metnin içeriğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak bazı açıklamalar verilecekse, bu ya parantez, ya da dipnot düşülmek suretiyle olmalıdır. Zira Arapça bilmeyen bir okuyucudan, asıl metin ile mütercimün yorumunu fark etmesi beklenmemelidir.

13. Metne sadakat adına da olsa, okuyucunun anlayamayacağı şekilde lafzî/harfî çeviriden sakınılmalıdır. Mana ile rivâyet, içeriği yansıtmak kaydıyla nasıl caiz görülmüşse, çeviride de anlamın yansıtılması

¹¹ Nitekim *Kitâbü'l-Ayn*; I. 309'da el-Halil b. Ahmed'in şu açıklaması bunu gösterir:

والمعصوب : الجائع في لغة هذيل الذي كادت أمعاذ تبيس وهو يعقيب عضوباً فهو عاصب أيضاً يُقال لأنه غضب بطنه بحجر من الجوع وعصبتهم تعصيباً أي : جوعتهم قال

¹² Bkz: Aynü, *Umdetü'l-Kârî*, XIV. 180; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII. 458.

¹³ Aynü, *Umdetü'l-Kârî*, XIV. 180: وقال ابن حبان الصواب الحجر بالزاي إذ لا معنى لشد الحجر على البطن من الجوع

hedefleyen bir yöntem tercih edilmelidir. Metne sadık kalıp anlaşılmasak-tansa; lâfzen tutmasa da, manayı tutturmak, anlamı okuyucuya ulaştırmak adına daha serbest yapılan bir çeviri yeğdir.

14. Şimdiye kadar yapılan çevirilerde genellikle metin merkezli bir yaklaşım görülmüştür. Mütercim metne bağlı kalmak, metinden uzaklaşmamak için daha çok lâfzı yansıtmayı, ibareyi aynen karşılamayı tercih etmişlerdir. Pergelin bir ayağını metnin üzerine sabitleyen mütercim, metinden uzaklaşmamak için diğer ayağını fazla açmamış ve metnin etrafında dönüp durmuştur. Bunu yaparken de okuyucuyu ihmal etmiştir.

Bir mütercimin vazifesi, çevirdiği metni nasıl anladıysa, onu kendi dili ile ikinci dile dökmekle bitmemektedir. Bu husus, çevirinin sadece bir aşamasından ibarettir.

Oysa günümüzde yapılması gereken bundan farklıdır. Pergelin bir ayağı yine metnin üzerindedir, ancak öbür ayak, mütercimin metinden anladığı anlamı, okuyucunun ta zihnine ulaştırıncaya kadar açılacaktır. Böylece, bir ayak metinde, öbür ayak ise okurda olacaktır. Mütercim, pergel örneğinde olduğu üzere, metin ile okuyucu arasında anlamı kolay ve doğru bir şekilde ileten bir iletken olmalıdır. İşte günümüz müterciminin asıl görevi burada kendini göstermektedir. Kendi anladığı ve kendi diliyle ifade ettiği bu anlamı, okuyucuya nasıl mal edecektir? Okuyucunun ilgisini, bilgisini, seviyesini vb. dikkate alarak metindeki anlamı asıl hedef olan okuyucunun anlayışına güvenle teslim etmelidir.

XVIII. asrın sonunda Edinburgh Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Lord Woodhouslee *Tercüme Prensipleri Üzerine Deneme* adlı nadir eserinde bir tercümenin yapılması ve hakkında hüküm verilmesi için üç temel prensip koyuyordu:

1. Bir tercüme, aslındaki fikirleri, tam ve eksiksiz, olduğu gibi vermelidir.
2. Yazının üslûp ve tarzı, aslınunki ile aynı vasıfta olmalıdır.
3. Bir tercüme, telif kadar kolay okunabilmelidir.¹⁴

Batı'da 60 ila 70'li yıllara kadar yapılan çevirilerde egemen olan unsur, kısaca "kaynak metne sadakat" diye niteleyebileceğimiz geleneksel "eşdeğerlilik" kavramıydı.¹⁵ Daha sonra ise, "fonksiyonalizm/işlevselcilik" olarak bilinecek yeni bir yaklaşım ortaya konuldu. İşlevselci yaklaşım, çeviri sürecinde, kaynak metinden çok çevirmene ve çeviri metnine ağırlık vermektedir. Bu yüzden, işlevselci yaklaşım, kaynak metni tahrif edebileceği gerekçesiyle ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Aslında bu gerekçe doğru değildir; çünkü işlevselci yaklaşımı savunan yazarlardan hiçbiri, yanlış çeviriyi onaylamamaktadır, aksine, doğru çeviriyi bulabilmesi için çevirmene ağır sorumluluklar yüklemektedir.

¹⁴ Savory, Theodore, *Tercüme Sanatı*, çev. Hamit Dereli, İstanbul-1994, MEB Yayınları.

¹⁵ Bu konuda geniş değerlendirme için bkz: age, s. 56-65.

Eşdeğerci yaklaşım; yazara sadıktır, kendisi görünmez, kaynak metne yöneliktir, linguistik eşdeğerlilik egemendir, kuralları uygulamakla yetinir. İşlevselci yaklaşımda ise, çevirmen daha görünürdür (aktiftir), okura sadıktır (onu incelemektedir), erek metne yöneliktir, kabul edilebilir bir iletişim içindedir. Birincisi, okuru ırmaklar içinden geçirmeyi; ikincisi ise, ırmaklardan geçmeyi sağlamak üzere köprüler kurmayı hedefler. Netice itibariyle, amaç, kaynak metni erek dile işlevsel olarak, yani okurun anlamasını sağlayacak şekilde çevirmektir. Öncelikle kaynak metni anlamak, sonra da bu metni, okurun anlayabileceği şekilde erek dile aktarmak. İşte bu bağlamda, çevirmene çeviri sürecinde özgürlük tanıdığı ölçüde sorumluluk da yükleyen işlevselci yaklaşımın önemi daha da anlaşılmaktadır. Özellikle çeviri konusundaki işlevselci yaklaşım, günümüzün gereksinimlerine daha iyi yanıt vermesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır.¹⁶

“Bütün bu tavsiyeler bizi şu umumî kanaate götürür: Bir tercüme, kolay ve zevkle okunabilmelidir, kolay ve zevkle okunamıyorsa hiçbir zaman okunmayacaktır. Okunmayacak tercümenin ise, hiç yapılmaması daha iyi olur.”¹⁷

Her şeye rağmen, yaptıkları tercüme ve şerhlerle hadis kitaplarını dilimizi kazandıran hocalarımızdan ahirete irtihal edenlere rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyor, temel hadis kaynaklarımızın, kendisini okutturacak ve hak ettiği ilgiye mazhar olacak ideal çevirilere bir an evvel kavuşması temennilerimle hepinize saygılar sunuyorum.

¹⁶ Akdemir, Salih, “Kur’an Çevirilerinde Dikkate Alınmayan Önemli Bir Üslup Özelliği Üzerine”, *İslâmiyât*, V. (2002), sayı: 1, s. 143-161. (Özetlenerek alıntılanmıştır.)

¹⁷ Savory, Theodore, Age, s. 61.